

Раструба Т. Развитие музыкальной освіти учнів...

УДК 78.01:37(477)"20"

Тетяна РАСТРУБА,

викладач кафедри вокально-хорової майстерності
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(Україна, Ніжин) rastruba_1510@mail.ru

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

У статті зроблено спробу аналізу шляху розвитку музичної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України ХХІ століття крізь призму особистісно орієнтованого підходу. Звертається увага на основні концепції нової парадигми та їх вплив на музичну педагогіку. Визначаються основні відмінності особистісно орієнтованої освіти від традиційної, акцентується увага на новому трактуванні поняття «освіта», її меті, змісті, формах, методах та завданнях. Підкреслюються основні зміни вчителя музики в межах нової парадигми.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, музична освіта, зміст, завдання.

Літ. 13.

Tatiana RASTRUBA,

lecturer of the vocal and choral skills Department
Nizhyn Mykola Gogol State University
(Ukraine, Nizhyn) rastruba_1510@mail.ru

THE STUDENTS' MUSIC EDUCATION DEVELOPMENT OF SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE OF THE XXI CENTURY: PERSON-ORIENTED APPROACH

The author is made an attempt to analyze the students' musical education development of secondary educational institutions in Ukraine of the XXI century through the personality-oriented approach prism. It is focused on the basic concepts of the new paradigm and its influence on musical pedagogy. It is identified the main differences of personality-oriented education from the traditional emphasis on a new interpretation of the concept "education", its purpose, content, forms, methods and objectives. Key changes music teacher within the new paradigm are highlighted.

Key words: person-oriented approach, music education, content, tasks.

Ref. 13.

Татьяна РАСТРУБА,

преподаватель кафедры вокально-хорового мастерства
Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя
(Украина, Нежин) rastruba_1510@mail.ru

РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ ХХІ ВЕКА: ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД

В статье сделана попытка анализа пути развития музыкального образования учащихся общеобразовательных учебных заведений Украины ХХІ столетия сквозь призму лично-ориентированного подхода. Обращается внимание на основные концепции новой парадигмы и их влия-

ние на музыкальную педагогику. Определяются основные отличия лично-сти ориентированного образования от традиционного, акцентируется внимание на новую трактовку понятия «образование», ее цель, содержание, формы, методы и задачи. Подчеркиваются основные изменения учителя музыки в рамках новой парадигмы.

Ключевые слова: *лично-сти ориентированный подход, музыкальное образование, содержание, задачи.*

Лит. 13.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття ознаменований модернізацією освітнього процесу, де найбільш важливим є орієнтація на особистість дитини під час навчання і виховання та створення умов для її саморозкриття та саморозвитку. Звідси гостро постає питання щодо виховання духовно розвиненої особистості в умовах сучасного науково-технічного прогресу, розвитку інформаційного суспільства і пошуку нових форм та методів навчання, де особливо перспективним стає особистісно орієнтований підхід, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Сучасний економічний та соціокультурний стан нашої держави значно загострив проблему гармонійного розвитку людської особистості. А тому єдиним прийнятним та позитивним виходом з цієї ситуації залишається звернення до так званих вічних моральних та етичних цінностей, що збереглися у глибинній психології та історії нашого народу. Найкоротшим шляхом до них є мистецтво, зокрема музичне. Тому саме через предмети художньо-естетичного циклу в загальноосвітніх навчальних закладах активізується внутрішній духовний світ учнів, їхні почуття та думки, що сприяють розвитку моральних, естетичних, світоглядних ідеалів та впливають на формування життєвих цінностей, вибору сенсу життя.

Аналіз досліджень. Дослідження розвитку освітнього процесу через призму особистісно орієнтованого підходу було предметом уваги вчених різних наукових галузей – філософської та педагогічної антропології (Б. Бім-Бад, В. Болгаріна, В. Блюмкін, О. Дубко, І. Зязюн, Л. Сохань, С. Подмазін), гуманістичної психології (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, Р. Берне, В. Білоусова, О. Бодальов, М. Боришевський, Л. Виготський, В. Киричок, А. Маслоу, Г. Олпорт, М. Потанін, К. Роджерс, Е. Фромм, Н. Щуркова та інші) та педагогіки (Ш. Амонашвілі, І. Арябкіна, О. Асмолов, Л. Божович, Є. Бондаревська, В. Бутенко, О. Виговська, С. Гончаренко, В. Давидов, В. Киричок, С. Кульневич, Ю. Мальований, В. Моляко, В. Оржеховська, Л. Проколієнко, Г. Пустовіт, В. Рогозіна, С. Рудаківська, О. Савченко, В. Сериков, С. Сисоєва, А. Сиротенко, В. Сухомлинський, О. Столяренко, І. Тараненко, В. Татенко, А. Хуторський, К. Чорна, І. Якіманська та ін.).

Актуальні проблеми музичної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів висвітлюються у науковій діяльності таких вчених, як А. Болгарський, В. Бутенко, С. Горбенко, О. Лобова, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Печерська, А. Растрігіна, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Танько, О. Хижна, Л. Хлебнікова, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін. Усі ці дослідження безпосередньо впливали на розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України ХХІ століття.

Таким чином, **мета** нашого дослідження полягає у спробі визначити шляхи розвитку музичної освіти дітей шкільного віку крізь призму особистісно орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з процесами оновлення й реформування освіти України ХХІ століття (Закон України «Про національну доктрину розвитку

Раструва Т. Розвиток музичної освіти учнів...

освіти» (2002 р.), «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання (2000 р.), «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (2004 р.), «Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» (2004 р.), освітня галузь «Мистецтво» та ін.) проблема особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання, у тому числі і музичного, набуває статусу однієї з найважливіших і посідає значне місце у психолого-педагогічних дослідженнях науковців.

Нове осмислення мети освіти дітей шкільного віку в Україні вимагає розробок нових педагогічних концепцій на основі творчого використання здобутків національної та світової педагогіки. Тому базовою основою для дослідження розвитку особистісно орієнтованої освіти учнів слугували ряд концепцій, серед яких суб'єктно-особистісна (І. Якіманська, А. Плигін), особистісно-культурологічна (Є. Бондаревська), особистісно-розвивальна освіта (І. Котова, В. Серіков, Є. Шиянов), особистісно-центричний підхід (О. Подліняєв, Н. Терентьева), дидактично-розвиваюча (Л. Занков, М. Зверев, Д. Ельконін, В. Давидов), особистісно-диференційована (В. Гузєєв), практико-орієнтована концепція особистісно орієнтованого освітнього процесу (М. Кузнєцов), особистісно зорієнтоване навчання (М. Алексєєв) та інші. Всі ці концепції не суперечать одна одній, а лише ставлять акценти на різних аспектах даної проблеми, які мають місце і в музичній науці та практиці.

Освіта у XXI столітті починає переорієнтовуватися на особистість, на забезпечення активної пізнавальної позиції суб'єкта навчання; організацію освітнього процесу на основі максимального врахування досвіду взаємодії учня з навколишнім світом, та не лише раціональної, а й особистісно-почуттєвої сфери його діяльності; найповнішу реалізацію здібностей, потреб, інтелектуального, духовного і творчого потенціалу молодої людини, що реалізується через застосування особистісно орієнтованого підходу.

Однак слід пам'ятати основну відмінність особистісно орієнтованого навчання і виховання, яка полягає у тому, що особистість дитини розглядається як ціль освіти і життєдіяльності соціуму загалом, від традиційного, яке вивчає особистість як засіб. У цьому сенсі залишаються актуальними деякі позиції щодо сутності особистісно орієнтованої освіти І. Якіманської: особистісно орієнтоване навчання має забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості учня, виходячи з виявлення його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнавальної і предметної діяльності; освітній процес особистісно орієнтованого навчання надає кожному учню, спираючись на його здібності, схильності, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід, можливість реалізувати себе; зміст освіти, її засоби і методи підбираються й організуються педагогом так, щоб учень міг виявити вибірковість до предметного матеріалу, його виду і форми. Значущими стають ті його складові, що розвивають індивідуальність учня, створюють усі необхідні умови для його саморозвитку і самовираження; освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей учня, що виступає основною метою сучасної освіти [9, 5–6].

Дещо доповнює концептуальні основи особистісно орієнтованої освіти С. Подмазін, але у цілому погоджується із вищезазначеним. Вчений розглядає поняття «освіта» як самоформування, становлення особистості, що сприймає все, що знаходиться навколо неї, а педагогічну діяльність як умови свого становлення [6, 44]. На думку І. Беха, самореалізація особистості в межах особистісно орієнтованої освіти неможлива без волевої діяльності, яка забезпечує досягнення поставлених людиною цілей, здійснення

нею суспільно значущих дій і вчинків та утверджується у своїх творчих можливостях [1, 8–9].

Подібні думки глибоко проникли і в музичну педагогіку та практику, що відобразилися у визнанні самоцінності дитячої особистості, необхідності спрямування музичної освіти на розвиток художньо-творчих сил кожної дитини у різних видах художньої діяльності і т.ін. (О. Апраксіна, Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, Л. Хлебнікова, В. Шпак та інші). Тому реформування державної системи естетичного виховання у новому тисячолітті орієнтує освітні заклади на якісно новий рівень естетичної взаємодії дитини зі світом, розвитку цілісної особистості, а також змінює і ціннісні орієнтації в музичній педагогіці.

Особистісно орієнтована освіта сприяє розвитку особистості дитини та характеризується опорою на суб'єктну позицію учнів, цілісним сприйняттям навчальних предметів, націленістю на пошук сенсів у будь-якому навчальному матеріалі, багатогранністю видів діяльності і т.д. Вона тісно пов'язана з таким поняттям, як «індивідуальний підхід», але значно поглиблюється та розширюється. У цьому сенсі Г. Падалка зазначала, що потрібно завжди пам'ятати про «необхідність індивідуального підходу, чуйного ставлення до найменших проявів творчості дитини і обережно, враховуючи риси, притаманні кожній особистості, плекати їх» [4, 49]. На її думку, особистісно орієнтоване музичне навчання та виховання має ґрунтуватися на трьох провідних позиціях. Перша позиція передбачає спрямування навчального процесу з мистецьких дисциплін на розвиток особистості учня; друга – втілення особистісно орієнтованого підходу в мистецькій освіті; третя – реалізація, ствердження суб'єктної ролі учня у процесі мистецького навчання [4].

С. Горбено у своєму дослідженні наголошує, що педагогічний процес повинен виходити із змістовності музики, що безпосередньо впливає на естетичний розвиток особистості дитини; формування в учнів уявлень про музику як своєрідну форму відображення дійсності. А основні положення щодо музичного навчання та виховання спрямовуються на цілісний підхід, що об'єднує різні види музичної діяльності: хоровий спів, рухи під музику, слухання музики, її аналіз та ін. [2, 268]. Так, першочергового значення набувають два основні особистісно-орієнтовані напрямки навчання – це роль мистецтва у формуванні особистості та творча активність учнів, засвоєння навичок самостійності.

Ці питання спонукали науковців до пошуку ефективних шляхів розвитку музичної освіти дітей на основі культурологічного підходу, який можемо зустріти майже в більшості досліджень даної галузі (О. Рудницька, О. Шевнюк, О. Щолокова та інші). З цієї точки зору музична культура особистості визначає любов до музики і розуміння її в усьому багатстві форм та жанрів; уміння чути музику як змістовне мистецтво, що несе в собі почуття і думки людини, життєві образи й асоціації; здатність відчувати внутрішній зв'язок між характером музики та її виконанням. Тобто, під музичною культурою особистості розуміється її індивідуальний соціально-художній досвід у сфері музичного мистецтва, а формування такої особистості, в свою чергу, вимагає особливого особистісно-орієнтованого підходу.

Аналізуючи джерела педагогічної науки і шкільної практики, можемо констатувати, що на початку ХХІ століття науковці активно займаються подібними розробками, де одне з провідних місць займає гуманістична педагогіка та особистісний підхід до музичного навчання і виховання. Про це свідчать доробки таких педагогів, як О. Ростовського «Методика викладання музики у початковій школі» (2001), «Методика викладання музики в основній школі» (2001), «Музична педагогіка. Навчальні програ-

Раструва Т. Розвиток музичної освіти учнів...

ми, методичні рекомендації та матеріали» (2008), «Теорія і методика музичної освіти» (2011); Е. Печерської «Уроки музики в початковій школі» (2001); В. Лужного «Музика. Підручник для учнів 1-го класу чотирирічної початкової школи» (2001); О. Рудницької «Педагогіка: загальна та мистецька» (2002); О. Олексюк, М. Ткач «Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва» (2004); О. Олексюк «Музична педагогіка» (2006); Л. Масол, Л. Беземчук, Ю. Очаківської, Т. Наземної «Вивчення музики в 1-4 класах», «Вивчення музики в 5-8 класах» (2003); Л. Масол «Мистецтво: підручник для 3-го класу загальноосвітніх навчальних закладів» (2004), «Мистецтво: підручник для 6-го класу загальноосвітніх навчальних закладів» (2006); Н. Ничкало «Мистецтво у розвитку особистості» (2006); О. Гумінської, Л. Туровської «Вивчення музики в 5-8 класах: Календарно-тематичне планування уроків музики. Опорні схеми тематизму програми» (2006); Я. Кушки «Методика музичного виховання дітей» (2007); О. Гумінської «Уроки музики в загальноосвітній школі» (2007); Г. Падалки «Педагогіка мистецтва» (2008); В. Шульгіної «Українська музична педагогіка» (2008); С. Горбенка «Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку» (2008), «Навчально-наукова діяльність студентів з методики музичного виховання» (2010); О. Михайличенка «Основи загальної та музичної педагогіки» (2009); О. Лобової «Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика» (2010) та ін.

Пошуки нових шляхів щодо реалізації розвитку особистості дитини в музично-естетичній діяльності сприяють розробці педагогами різноманітних програм з музики, в яких простежується особистісний підхід в навчанні і вихованні: «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Музика» – Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебнікова (2001); «Програма для середньої ЗОШ «Мистецтво» 1-4 класи» – Л. Масол, Л. Базовська та ін. (2001); «Музика. Програма для початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів: 1-4 класи» – О. Лобова (2004); «Програма для середньої ЗОШ «Мистецтво» 5-8 класи» – Л. Масол, О. Гайдамака, В. Горovenko (2005) та ін.

Звідси змінюється і сам зміст музичної освіти, який розглядається як живий художньо-педагогічний процес, як художньо-педагогічне спілкування, що реалізує розвиток творчої особистості; його засоби та методи, які мають підбиратися та організовуватися таким чином, щоб учень міг проявити вигадливість до предметного матеріалу, його виду та форми. Змінюються завдання в умовах нової парадигми, основними з яких постають: максимальне виявлення та використання індивідуального музичного досвіду дитини; допомога кожному учню пізнати себе, самовизначитись; формування в особистості культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати лінії життя, задовольняти свої естетичні потреби, а в межах особистісно орієнтованого підходу вони мають полягати у формуванні музичної культури учнів, вдосконаленні їх емоційної сфери, набутті дітьми усіх вікових категорій умінь і навичок самостійного знайомства з музичними творами, забезпеченні високого рівня активності та самоактивності і т.д. Не менш важливими є і зміна критеріїв щодо музичної діяльності учнів, які мають враховувати не тільки рівень досягнутих знань, умінь та навичок учнів, але і сформованість їх інтелекту (його якості, характер проявів).

Так, сучасна організація пізнавальної та практичної музичної діяльності учнів у системі особистісно-орієнтованого підходу гостро звертає увагу на використання нестандартних *форм навчання* (діалог, дискусія, «скарбничка почуттів», опитування-тести, методика незакінченого речення, визначення тематики міні-творів, складання «тезаурусу мудрих думок про музику», «щоденник музичних вражень», складання «словника почуттів музичних творів» (Є. Лоцман), імітація організації естетичної творчої

діяльності (урок-мандрівка по музичному театру, урок-мандрівка по картинній галереї, урок-народної творчості, урок-фольклорного свята, урок-книжковий ярмарок, уроки-кіностудії і т.п.), урок-концерт, урок-репортаж з художньої виставки, урок-рецензія, урок-репетиція, урок-спектакль, уроки, які спираються на видуманих казкових героїв; *методів* (інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові (Л. Масол), аудиторної передачі, візуальної демонстрації, кінестетичного сприйняття та передачі естетичної інформації, методи художнього виконання, синектики, художньо-творчих аналогій, навчально-критичного вираження, вживання в естетичний об'єкт (О. Олексюк); *прийомів* (створення яскравих образно-наочних уявлень, ситуацій успіху, взаємодопомоги, спонукання до пошуку альтернативного рішення (С. Горбенко), прийоми полімодального уявлення естетичної інформації («музичних люстерок», пластичного моделювання, зорової стимуляції, синкретичного занурення в художній образ), рефлексивні прийоми – аранжування, емфатичного слухання (Є. Волчегорська) та здійснення самостійних художньо-творчих *проектів*.

Наразі з новою актуальністю звучать положення взаємовідносин педагога з дітьми в гуманістичній психології, де взаємодія вчителя з учнями може бути основою розвитку, якщо спирається на три найважливіші цінності: цінність особистості, цінність свободи та відповідальність вибору, цінність творчості (К. Роджерс), та педагогіці, де особистісно орієнтований підхід повинен бути індивідуальним, «авторським», а проектування навчальної ситуації у межах свого предмету повинно орієнтуватися на тип психічного розвитку учня та індивідуальні можливості педагога (М. Алексєєв).

У музичній педагогіці на певній педагогічній позиції і відповідній підготовці вчителя музики кризь призму особистісно орієнтованого підходу наголошують ряд науковців, зокрема О. Ростовський акцентує увагу на важливості педагогічного таланту і майстерності; О. Олексюк – на підпорядкованості дій вчителя реальним інтересам учнів, забезпеченні гармонійного і творчого розвитку кожної дитини з виявом суб'єктивності і самобутності, широкого використання індивідуальних форм навчання; С. Горбенко – на діалогічності відносин учнів та педагога, який є співучасником процесу музичного пізнання та ін. [2; 3; 7].

Усі ці думки цілком прийнятні до особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі та доповнюють один одного. Поряд із цим, вони виокремлюють певні вимоги щодо поведінкового компоненту вчителя, який має передбачати створення оптимальних умов, які б дозволили найбільш повно реалізувати естетичні можливості кожної окремої дитини відповідно до її здібностей, психофізіологічних особливостей та власних бажань; використання різних методик, спрямованих на творчий розвиток, задоволення естетичних потреб кожної дитини; надання переваги творчим методам, діалогічному мовленню; максимальну індивідуалізацію та диференціацію навчання. Це дає змогу педагогові під час особистісно-орієнтованої музично-педагогічної діяльності сприяти зміні типу взаємодії «учитель-учень», де вчитель переходить до співпраці, орієнтуючись на аналіз не стільки результатів, скільки загальної діяльності дітей, а учень стає активно творчим.

Звідси, особистісно-орієнтована освіта розуміється як такий тип освітнього процесу, в якому особистість учня та особистість учителя виступають як його суб'єкти, а метою такої освіти є розвиток особистості дитини та структура її переконань, на основі яких і формується «внутрішня модель світу». За переконаннями О. Подліняєва, наразі зовсім по-іншому трактується саме поняття «освіта», яке, на нашу думку, є цілком прийнятним у контексті особистісно-орієнтованого підходу – «освіта – це не процес за-

Раструва Т. Розвиток музичної освіти учнів...

своєння знань, умінь та навичок, а зміна внутрішнього емоційно-когнітивного досвіду учня, пов'язаного з усією його неповторною індивідуальністю» [2, 153].

Вважаємо, що даний підхід є доречним і в музично-педагогічній науці, оскільки музична освіта, за визначенням О. Рудницької, – це освітня галузь, що спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності й удосконалення власної почуттєвої культури [8]. Підтримуючи та доповнюючи дане тлумачення, О. Ростовський [7] звертає увагу на те, що у сучасній особистісно-орієнтованій педагогіці великого значення надається розвиткові почуття успіху від власних досягнень, тому важливо підтримувати будь-яку музично-творчу ініціативу учнів, спонукати їх до художньо-творчого самовдосконалення й самовираження.

Висновки. Отже, з проаналізованого вище можна зробити висновок про те, що на початку третього тисячоліття склалися об'єктивні передумови для постановки проблеми особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання учнів, основними шляхами розвитку якого були ціннісні орієнтації, оціночна та самостійна діяльність, цілісність навчального процесу, суб'єкт-суб'єктні відносини, зарубіжний досвід, творчий пошук, національна спрямованість. Головними гаслами у розвитку музичної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів нашої держави крізь призму особистісно-орієнтованого підходу, як наголошують науковці, стають звернення до внутрішнього світу особистості дитини, її індивідуальності; допомога розвивати музичні й творчі здібності, орієнтація на природні сили особистості; пробудження творчого потенціалу, стимулювання і спрямування творчої фантазії у процесі індивідуального й колективного музичування; включення до активної музичної діяльності тощо.

Поряд із цим, система особистісно-орієнтованої освіти має включати в себе нову мету, що спрямована в річище самореалізації учня і вчителя та засвоєння системи загальнолюдських цінностей; нового змісту та завдань освіти, що співвідносяться з особистими потребами суб'єктів навчального процесу; включення діяльності учня у структуру процесів саморозвитку та життєвого самовизначення особистості дитини. Звичайно, дана проблема не є остаточно вирішеною і потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Наукові принципи особистісно зорієнтованого виховання школярів / І. Бех // В. О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (26 травня 2000 р.) / [Уманський держ. педагог. ун-т імені Павла Тичини; Відп. ред. В. Г. Кузь]. – К. : Наук. світ, 2000. – С. 7–10.
2. Горбенко С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку : навч. посіб. [за модульно-рейтинг. систем. навч.] / С. Горбенко. – Житомир : В. Б. Котвицький, 2008. – Видання друге, доповнене. – 416 с.
3. Олексюк О. Музична педагогіка : навч. посіб. / О. Олексюк. – К. : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
4. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Подлиняев О. Очерки о теориях личности в психологии и их педагогических проекциях : учеб. пособие / О. Подлиняев. – Иркутск : Иркутск. унив-т, 2005. – 188 с.
6. Подмазин С. Личностно-ориентированное образование : социально-философское исследование / С. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.
7. Ростовський О. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. / О. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
8. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О. Рудницька. – К. : Освіта, 2002. – 270 с.

9. Якиманская И. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. Якиманская. – М. : ПРОО, 1996. – 268 с.

REFERENCES

1. Beh I. Naukovi principi osobistisno zorientovanogo vihovannja shkoljariv / I. Beh // V. O. Suhomlins'kij i suchasni problemi osobistisno zorientovanogo vihovannja : mat. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (26 travnja 2000 r.) / [Umans'kij derzh. pedagog. un-t imeni Pavla Tichini; Vidp. red. V. G. Kuz']. – K. : Nauk. svit, 2000. – S. 7–10.
2. Gorbenko S. Istorija gumanizacii muzichnoi osviti ditej shkil'nogo viku : navch. posib. [za modul'no-rejting. sistem. navch.] / S. Gorbenko. – Zhitomir : V. B. Kotvic'kij, 2008. – Vidannja druge, dopovnene. – 416 s.
3. Oleksjuk O. Muzichna pedagogika : navch. posib. / O. Oleksjuk. – K. : KNUKiM, 2006. – 188 s.
4. Padalka G. Pedagogika mistectva (teorija i metodika vikladannja mistec'kih disciplin) / G. Padalka. – K. : Osvita Ukraïni, 2008. – 274 s.
5. Podlinjaev O. Oчерки о теориях личности в психологии и их педагогических проекциях : ucheb. posobie / O. Podlinjaev. – Irkutsk : Irkuts. univ-t, 2005. – 188 s.
6. Podmazin S. Lichnostno-orientirovanoe obrazovanie : social'no-filosofskoe issledovanie / S. Podmazin. – Zaporozh'e : Prosvita, 2000. – 250 s.
7. Rostovs'kij O. Teorija i metodika muzichnoi osviti : navch.-metod. posib. / O. Rostovs'kij. – Ternopil' : Navchal'na kniga – Bogdan, 2011. – 640 s.
8. Rudnic'ka O. Pedagogika: zagal'na ta mistec'ka: navch. posib. / O. Rudnic'ka. – K. : Osvita, 2002. – 270 s.
9. Jakimanskaja I. Lichnostno-orientirovanoe obuchenie v sovremennoj shkole / I. Jakimanskaja. – M. : PROO, 1996. – 268 s.

Статтю подано до редакції 27.03.2015 р.